

PER

Gyula Illyés

*Ručak
u dvorcu*

SPECULUM

Gyula Illyés
Ručak u dvorcu

S mađarskoga prevela
Kristina Peternai Andrić

Disput
Zagreb, 2021.

1.

Pozvao me bivši grof, negdašnji vlasnik pustare na kojoj je još moj otac na svijet došao i sa svijetom se upoznao; na kojoj su moji djedovi, čak pradjedovi, živjeli i umirali kao vlastelinovi namještenici ili najamnici.

Moja obitelj i grofova obitelj tako su generacijama bile u tijesnoj vezi, živjele pod istim nebom, kretale se istim krajolikom, premda jedni u četveropregu, kao što dolikuje pripadnicima više klase, odnosno damama sa zvjezdanim križem, drugi pak na leđima magarca kao pastiri ili na vlastitim bosim nogama kao žene i kćeri pastira, s mjericom hrane, a nedjeljom s *pilleom*¹ na glavi umjesto zvjezdanog križa i dijademe.

Njegov me poziv, naravno, na trenutak zatekao.

1 Mađ. *pille* ('leptir'), naziv za tradicionalno djevojačko pokrivalo za glavu, karakteristično za Zadunavlje.

[Bilješke su prevoditeljičine odnosno urednikove – op. ur.]

“Nisam imao nikakvog razloga da poziv odbijem.” Imao sam sve razloge da ga prihvatim. Poziv je bio za ručak. “Na nekoliko kriški krumpira” – kako je glasila tradicionalna rečenica engleskog aristokratskog društva.

Tom pismenom pozivu prethodilo je usmeno raspitivanje, kakvo je, prema pisanju novina, uobičajeno u diplomaciji. Raspitivanje se zbilo u pohvalnoj namjeri da eventualna *refuza*² ne povrijedi ni onoga tko poziva ni onoga tko je pozvan – kako je prvi usmeni posrednik zajedno s porukom prenio taj izraz s usana onih u dvoru. Iako putem ponešto preinačen, izraz je ulijevao povjerenje kao svojevrsan oblik legitimacije.

Svi pastiri, i svi njihovi potomci, rođaci su. Na taj mi je način bio rod i ovaj diplomatski glasonoša, iako toliko dalek da je udaljenost sezala do biblijskih vremena. Bio je užasno star, točnije rečeno, prerušio se u stara čovjeka ili, još točnije rečeno, dopustio je da ga preruše. Već je desetljećima radio u ovdašnjoj ergeli, ali – budući da pastirski status obvezuje generacijama – kao svojevrsna gazdina desna ruka: u svojim je rukama držao i najtanje konce brige oko krmiva. U onim danima kada se fronta tresla od pucnjave učinio je grofu beznačajnu, ali za život opasnu uslugu. Ispričali su mi to u nekom društvu, začiniвши priču s nekoliko

2 Prema fr. *refus* ‘odbijanje, niječan odgovor’.

paprenih primjedbi. O starcu gotovo da nisam imao vlastitih uspomena. Upravo me zbog toga ta drevna povezanost potaknula da ga uzmem u obranu, čak po-hvalim njegovo vladanje.

Zadatak glasonoše nije bio lak. Starac se strašno usukao, što se moglo vidjeti po njegovu pastirskom kožuhu. Sezao mu je gotovo do gležnjeva; ljeti ga je također nosio. Hodati u takvom kožuhu deset-pet-naest kilometara nije zanemariv pothvat.

Jer grofovska obitelj, točnije, stara grofovska obitelj, nije živjela na pustari. Nego u najbližem selu, Ürgödu. Odnosno, po novijem kartografskom nazivu: Irgedu.

Ondje, usred Ürgöda – katkad Ürgeda – skriven među stablima golemog parka, stajao je pravi dvorac, drevno obiteljsko gnijezdo s trideset-četrdeset soba, istodobno i središte nekoć vrlo velikog sklopa latifundijâ.

I na udaljenijim je pustarama latifundijâ bio poneki “dvorac”, pod navodnicima, jer su tako u narodu nazivali svaku gospodarsku kuću koja je nalikovala na nešto ozbiljnije. Ali oni iz grofovske obitelji koji su nakon rata i nakon podjele zemlje preostali i nastavili živjeti ovdje sada su stanovali u ürgödskom dvorcu. Iz manjih su se dvoraca obitelji iselile, odnosno nisu se vratile nakon što su pobjegle od fronte koja se približavala. Odrekle su se tih mjesta kao mjesta na kojima je život moguć. Upravo je “dvorac” na pustari na kojoj sam se ja rodio bio iznimka.

Tu je pustaru kao svoju vlastitu još za očeva života vodio grofov najstariji sin. Taj je mladić poginuo, odnosno nestao u Drugome svjetskom ratu. Nestao je u okolnostima po kojima se mogla razotkriti njegova djelatnost u pokretu otpora. Dodavši tomu da ovdašnje imanje nije bilo veće od ukupno tisuću jutara, prve rasprave povjerenstva za raspodjelu zemlje ostavile su njegovoj udovici stotinu jutara. Zabilježili su na njezino ime i nekakvo pravo na “dvorac” o kojemu je sada trebalo odlučiti – je li riječ o velikaškom dvoru ili običnom domu orača i kopača.

U nastojanju da – pravnički rečeno – ostane u posjedu, mlada se udovica simbolično doselila natrag na pustaru. Uredila je za sebe sobu i kuhinju te bi tijekom tjedna dvije ili tri noći ondje prespavala u društvu jedne sluškinje.

Ona se također vrlo brzo uključila u glasničku službu.

– Tati je jako godilo mišljenje što ste ga izrekli starom Sebestyénu.

– Ono se u potpunosti odnosilo na starog Sebestyéna.

– Što to?

– To da imam dobro mišljenje. Na pustari sam imao dobro mišljenje o vladanju starog Sebestyéna.

– Na tatu se ljutite?

Njezin glas – na ovoj razini našeg poznanstva – bio je uvijek za jedan stupanj brži i oštrije nego što je bilo potrebno.

Trajalo bi predugo da sam joj pokušao objasniti razlike i stupnjeve između toga ljutim li se na nekoga povijesno ili osobno.

– Ne poznajem vašeg svekra.

Iz grofovske obitelji nisam poznao nikoga. Za mog su djetinjstva pustarom privremeno upravljali zakupci, a o grofovskoj obitelji znali smo samo to da živi negdje u inozemstvu. Odselili smo se nakon isteka najma. Moji otac i djed dobili su bolje ugovore sa zakupcima. Nakon što je grof iznova preuzeo upravu nad imanjem, htio nas je zadržati samo po starim uvjetima.

– Tata poznaje vas! – rekla je grofica, o kojoj sam dotad znao jedino to da je stvorenje skladna hoda. Iako sam joj se nekoć pri dolasku predstavio, znao sam je samo iz viđenja. Tijekom dana više bi puta prolazila malim parkom ispred mog prozora koji su izgazili tenkovi. Dvorac je nekad imao vodovod proveden iz spremnika na tavanu, ali su se i spremnik, i pumpa, i kupaoničke i zahodske cijevi zaledile i popucale. Stanovnici dvorca bili su upućeni na pouzdano dobar zahod što se od pamtivijeka prisno nalazio uz španov stan.

Grof me znao po čuvenju. “S iskrenim uvažavanjem!” Zbog toga je već i prije – pod tim “prije” trebao sam razumjeti da se radi o prethodnom režimu – sma-